

MARTA KAŻMIERCZAK

LEŚMIAN PO ROSYJSKU – ZARYS RECEPCJI

BOLESŁAWA LEŚMIANA UZNAJE SIĘ OBECNIE ZA JEDNEGO Z NAJWYBITNIEJSZYCH twórców polskich XX w., zatem żywotnym zagadnieniem staje się tłumaczenie jego poezji i jej zagraniczna recepcja. Jednak wysoce idiosynkratyczny język – nowatorski w zakresie słowotwórstwa, frazeologii, składni i tworzący jakby własną semantykę poetycką, a przy tym w sposób organiczny wyrastający z polszczyzny – czyni go poetą bardzo trudnym do przełożenia na jakikolwiek język obcy.

Niemniej istnieje określony zasób tłumaczeń poezji Leśmiana zarówno na języki słowiańskie, jak i zachodnioeuropejskie. Zasób na tyle duży, że w ramach niniejszego artykułu ograniczę się do zarysowania recepcji twórczości poety tylko na rosyjskiej scenie literackiej.

Na wstępie przypomnę związki Leśmiana z Rosją i jej kulturą. Poeta urodził się w Warszawie w 1877 roku, ale dzieciństwo i młodość spędził w Kijowie¹, jednym z ówczesnych centrów rozwoju nowych zjawisk w literaturze rosyjskiej. Studiując prawo na Uniwersytecie św. Włodzimierza w latach 90. XIX wieku, obracał się w kręgach inteligencji, także rosyjskiej. Znakomicie znał język rosyjski i z pasją czytał w tym języku, zwłaszcza poezję. Rochelle H. Stone twierdzi nawet, że bawił się przekładem rosyjskiej poezji nonsensu², co świadczyłoby o wysokiej kompetencji językowej.

O trwałym zainteresowaniu autora *Sadu rozstajnego* literaturą rosyjską świadczy także fakt, że jako dyrektor artystyczny Teatru Miejskiego w Łodzi w 1917 roku wystawił m.in. *Na dnie* Gorkiego i Gogolowskiego *Rewizora*. Wśród szkiców Leśmiana jest recenzja rosyjskich przekładów dramatów J. Słowackiego,

¹ Jeśli nie podano inaczej, dane biograficzne przytaczam za Piotrem Łopuszańskim, zob.: P. Łopuszański, *Leśmian*, Wrocław, Wyd. Dolnośląskie, 2000.

² R.H. Stone, *Boleslaw Lesmian. The Poet and His Poetry*, Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press, 1976, s. 6.

a także artykuł o Lwie Tołstoj³. Odnotujmy też, że poeta dostrzegał wpływ ruszczyzny na swój idiom poetycki, czemu dał wyraz w liście do jednej z warszawskich redakcji⁴.

Co najmniej od 1905 r., od pobytu obu poetów w Paryżu, datuje się przyjaźń Leśmiana z Konstantinem Balmontem, z którym na płaszczyźnie poetyckiej łączy go poszukiwanie w zakresie muzycznych walorów wiersza oraz chęć zbliżenia się do brzmienia pradawnych pieśni⁵, a także podkreślanie poznawczej roli intuicji. Rosyjski symbolista zachęcał mniej znanego kolegę do pisania, w wyniku czego Leśmian stworzył dwa cykle wierszy rosyjskich. *Песни Василисы Премудрой* opublikowało w 1906 r. „Золотое руно”, a *Лунное похмелье* w 1907 r. – „Весы”, organ prasowy rosyjskich symbolistów⁶. Odnotujmy, że istnieją dwa przekłady polskie tych cykli – Jerzego Ficowskiego i Mariana Pankowskiego. Omówienia tłumaczeń dokonał m.in. Jerzy Paszek⁷. Same wiersze rosyjskie doczekały się krytyki Seweryna Pollaka⁸ i m.in. hasła w encyklopedii Leśmianowskiej J.M. Rymkiewicza⁹.

W 1912 roku w Paryżu Leśmian poznał osobiście Dmitrija Miereżkowskiego, Zinaidę Gippius, Andrieja Biełego i innych symbolistów rosyjskich. Już wcześniej datuje się znajomość z Władysławem Chodasiewiczem i Walerijem Briusowem. Poeta korespondował też z Siergiejem Sokołowem, redaktorem naczelnym moskiewskiego czasopisma „Перевал”, gdzie w 1907 r. figurował na liście stałych współpracowników i gdzie zamieścił wiersz *Волны живые*¹⁰. Niewykluczone, że Leśmian napisał po rosyjsku również dramat pt. *Василий Буслаев*, ale rękopis zaginął, a istnienie samego utworu nie jest pewne. W listach Maksyma Gorkiego zachowała się jednak wzmianka, z której wynika, że na zlecenie wydawnictwa oglądał on ten rękopis i zrecenzował go negatywnie¹¹.

Zagadnienie związków Leśmiana z tzw. drugim pokoleniem symbolistów rosyjskich szczegółowo przedstawia Rochelle H. Stone w rozprawie *Bolesław Leśmian*.

³ B. Leśmian, *Słowacki w przekładzie rosyjskim i Wielki starzec*, w: tegoż, *Szkice literackie*, oprac. J. Trznadel, Warszawa, PIW, 1959, s. 444–448 i 432–437.

⁴ B. Leśmian, *Do redakcji „Ponowy”*, w: tegoż, *Utwory rozproszone. Listy*, oprac. J. Trznadel, Warszawa, PIW, 1962, s. 444.

⁵ Por. J.M. Rymkiewicz, *Leśmian – encyklopedia*, Warszawa, Sic!, 2001, s. 19.

⁶ „Золотое руно” 1906, nr 11–12, s. 54–55; „Весы” 1907, nr 10, s. 7–18.

⁷ J. Paszek, *Rosyjski Leśmian dwakroć przepolszczony*, w: *Przekład artystyczny*, t. 5, *Strategie translatorskie*, red. P. Fast, Katowice, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 1993, s. 108–121.

⁸ S. Pollak, *Niektóre problemy symbolizmu rosyjskiego a wiersze rosyjskie Leśmiana*, w: tegoż, *Srebrny wiek i później. Szkice o literaturze rosyjskiej*, Warszawa, Czytelnik, 1971, s. 236–262.

⁹ Hasło: *Rosyjskie wiersze*, J.M. Rymkiewicz, *Leśmian – encyklopedia...*, s. 314–318.

¹⁰ „Перевал” 1907, nr 11, s. 17. W Polsce opublikowany po raz pierwszy wraz z czterema nieznanymi wcześniej częściami *Лунного похмелья*, w: A. Juniewicz, *Nowe wiersze rosyjskie Leśmiana*, „Przegląd Humanistyczny” 1964, nr 1, s. 147–153. Polski przekład w: J. Trznadel, *Spojrzyć na Eurydykę. Szkice literackie*, Kraków, Arcana, 2003, s. 375–383.

¹¹ M. Горький, *Письмо к К. П. Пятницкому*, w: *Архив Горького*, t. 4, Москва 1954, 267–268.

*The Poet and His Poetry*¹². Podkreśla zwłaszcza paralele między Leśmianem a Andriejem Bielym i Wiaczesławem Iwanowem. Przypuszcza też, że na stosunek Leśmiana do języka wpływ miała poetyka lingwistyczna Andrieja Potiebni oraz zwraca uwagę na fascynację Leśmiana twórczością Fiodora Tiutczewa i Afanasija Feta, których symboliści rosyjscy uważali za swoich mistrzów. Ostatnio Anna Sobieska poświęciła książkę powinowactwom Leśmiana z symbolizmem rosyjskim, skupiając się jednak na zagadnieniach filozoficznych¹³.

R.H. Stone dokumentuje, że rosyjscy symboliści uważali Leśmiana niemal za jednego spośród siebie. Jego wiersze rosyjskojęzyczne włączono do almanachu *Чтец-декламатор* w latach 1909 i 1913¹⁴. W tym też okresie publicysta „Аполлона” nazywa Leśmiana poetą „znany[m] (niebiezizwiestnyj) i w rosyjskiej literaturze”¹⁵. Zatem pierwszym etapem recepcji Leśmiana na gruncie rosyjskim był jego odbiór jako twórcy rodzimego.

Jednakże autorzy najobszerniejszej wówczas wydawanej po rosyjsku encyklopedii w 1915 r. nazywają go „poetą polskim”¹⁶. W haśle tym rosyjska twórczość Leśmiana w ogóle nie jest wzmiankowana, a i tytuły polskich tomów przytoczone z błędami. Co ciekawe, w latach 50. włączono wiersze Leśmiana do wydanej w Wiesbaden antologii symbolizmu rosyjskiego¹⁷.

Osobiste kontakty i przyjaźnie mogły zaowocować wzajemnymi przekładami Leśmiana i poetów rosyjskich, jednak stało się tak tylko w jednym wypadku, o czym niżej. Odnotujemy tylko, że recenzując w 1912 r. rosyjskie przekłady dramatów Słowackiego, Leśmian nie tylko rekomenduje tłumacza – Balmonta – polskiemu odbiorcy, ale i obiecuje sam przetłumaczyć jego wiersze. O tych planach doniosło i rosyjskim czytelnikom wspomniane czasopismo „Аполлон” (1912, nr 5), ale przekłady nie powstały.

Najwcześniejszym przekładem tekstu Leśmiana na rosyjski (i zapewne na jakikolwiek język obcy) jest tłumaczenie opowiadania *Jaś uzdrowiony* (*Исцеленный Ясь*), opublikowane w Kijowie w 1900 roku¹⁸. Przekład ukazał się już w trzy miesiące od pierwodruku oryginału w „Głosie”, a tłumacz ukryty za inicjałami N.M. w przypisie przedstawia autora jako „młodego polskiego poetę, który już zdążył zwrócić uwagę swoimi utworami” a także jako „krajana-kijowianina”.

¹² R.H. Stone, *Boleslaw Leśmian – The Poet...*, zwł. rozdz. *Leśmian and the Russian Contemporary Literary Scene*, s. 147–181.

¹³ A. Sobieska, *Twórczość Leśmiana w kręgu filozoficznej myśli symbolizmu rosyjskiego*, Kraków, Universitas, 2005.

¹⁴ R.H. Stone, *Boleslaw Leśmian – The Poet...*, s. 151; u Stone „Чтets i декламатор”.

¹⁵ „Аполлон” 1912, nr 5, s. 60, cyt. za: A. Juniewicz, *Nowe wiersze...*, s. 149. Transkrypcja i podkreślenie za Juniewiczem.

¹⁶ *Новый энциклопедический словарь*, Брокгауз и Эфрон 1915, t. 24.

¹⁷ *Versichtung der russischen Symbolisten*, herausgegeben von Johannes Holthusen und Dmitrij Tschizevskij, Wiesbaden 1959; cyt. za: R.H. Stone, *Boleslaw Leśmian – The Poet...*, s. 151, 323.

¹⁸ Б. Лесьмян, *Исцеленный Ясь*, przeł. Н.М-в, „Киевская газета” 8. 06. 1900, nr 175, s. 2.

Pierwsze tłumaczenia wierszy Leśmiana zawiera dopiero antologia współczesnej poezji polskiej *Современные польские поэты в очерках Сергея Кулаковского и переводах Михаила Хороманского* z 1929 roku¹⁹. Jednak z tomem tym, wydanym w Berlinie, mogła się zapoznać przede wszystkim rosyjska emigracja w Niemczech. Przy tym Michał Choromański przełożył jedynie dwa liryki, *Niebo przyćmione* i *W słońcu* (*Вечернее небо* i *На солнце*), oba należące do wczesnej twórczości Leśmiana, gdy tymczasem minęło już dziewięć lat od wydania *Łąki*, w której artyzm poety znalazł o wiele pełniejszy wyraz. Warto zaznaczyć, że są to prawdopodobnie jedyne profesjonalne rosyjskie przekłady z Leśmiana dokonane przez Polaka. Jednak Choromański, podobnie jak Leśmian, wychował się w Rosji i w przypadku tych dwóch pisarzy można mówić o bilingwizmie.

Do najdawniejszych tłumaczeń należy też *Взмах весел* (*Szmer wiosel*) K. Balmonta, włączony do eseju *Славия и Литва*²⁰ wydanego w Bułgarii. Jelena Cybienko twierdzi, że również Briusow przekładał Leśmiana, nie odsyłając jednak do konkretnych tekstów²¹.

Przekłady Choromańskiego i Balmonta, opublikowane poza granicami ZSRR i nie przedrukowywane, pozostawały praktycznie nieznane. Z większym oddźwiękiem spotkał się natomiast dokonany przez Siergieja Gorodeckiego błyskotliwy przekład ballady *Świdryga i Midryga* zamieszczony w poświęconym literaturze polskiej numerze specjalnym „Литературной газеты” z 18.07.1935²².

Kolejne lata nie sprzyjały recepcji Leśmiana ze względu i na zawieruchę wojenną, i dominację socrealizmu w literaturze.

Pierwszy wybór wierszy Leśmiana ukazał się dopiero w 1971 r. w Moskwie. Tom *Смеху*²³ zawiera 109 utworów reprezentujących wszystkie książki poetyckie Leśmiana. Z *Sadu rozstajnego* zaczerpnięto 10 wierszy, z uchodzącej za arcydzieło poety *Łąki* – 43. *Napój cienisty* reprezentuje 41 tekstów, a wydaną pośmiertnie *Dziejbę leśną* – 14. Autorami większości przekładów są: Anatolij Gieleskuł, Maria Pietrowych i Dawid Samojłow. Ponadto zamieszczono tłumaczenia: S. Gorodeckiego, Marka Żywowa, Wilgielma Lewika, Władimira Ługowskiego, Borisa Pasternaka, Wsiewołoda Roźdiestwińskiego, Osipa Rumiera, Borisa Słuckiego i Nikołaja Czukowskiego. Książkę opatrzył wstępem Anatolij Gieleskuł, a komentarzami Natalia Bogomołowa. Ilustracje zamówiono u Aliny Golachowskiej.

¹⁹ *Современные польские поэты в очерках Сергея Кулаковского и переводах Михаила Хороманского*, Берлин 1929, s. 147–151.

²⁰ К. Бальмонт, *Славия и Литва*, w: tegoż, *Соучастье душ. Очерки*, София 1930, przedruk wiersza w: Б. Лесьмян, *Безлюдная баллада*, Москва, Вахазар, 2006, s. 720–721.

²¹ *Русская и польская литература конца XIX – начала XX века*, red. E. З. Цибенко, А. Г. Соколова, Москва, Изд. Московского ун-та, 1981, s. 262.

²² Н. Богомолова, *Баллада Болеслава Лесьмяна «Свидрига и Мидрига» и Перевод Сергея Горodeцкого*, w: *Польско-русские литературные связи*, Москва, Наука, 1970, s. 159.

²³ Б. Лесьмян, *Стихи*, wybór Н. Богомолова, Москва, Художественная литература, 1971.

Ze względu na bliskość języków i poetyk, przekłady bez trudności zachowują wierność metryczną, stanowią też dobre, akceptowalne w ruszczyźnie utwory poetyckie. Jednak prawdopodobnie w trosce właśnie o akceptowalność przekładów w kulturze docelowej, tłumacze ograniczyli inwencję językową. Tłumaczenie te brzmią o wiele mniej niezwykle niż oryginały. Porównajmy:

W zwiewnych nurtach kostrzewy, na leśnej polanie,
Gdzie się las upodabnia łące niespodzianie,
Leżą zwłoki wędrowca, zbędne sobie zwłoki.
Przewędrował świat cały z obłoków w obłoki
(*Topielec*)²⁴

Там, где лугу подобна лесная поляна,
В зыбких глубях овсяницы, пахнущей пряно,
Спит скитальца ненужное мертвое тело.
Он весь мир обошел от предела к пределу
(*Утопленник*, przeł. D. Samojułow)²⁵

Ponadto pojedyncze przekłady rozproszone są w czasopiśmie. Np. Wasilij Kocznow opublikował trzy liryki w czasopiśmie „Польша”²⁶. „Ровесник” zamieścił *Sportkanie* w przekładzie W. Czestnego²⁷. W książce W. Lewika *Волибный лес*²⁸ znajduje się wiersz *Мы укрылись в малинник – как бы ненароком...* (*W malinowym chruśniaku, przed ciekawych wzrokiem...*), który nie wszedł do wyboru z 1971 r., gdyż redakcja wybrała wariant M. Pietrowych *В этом душином малиннике...*

W ostatnich latach pojawiły się nowe warianty tłumaczeń, tworząc liczne serie translatorskie. W tomie *Мастера поэтического перевода – XX век* zamieszczono trzy przekłady Sergieja Pietrowa²⁹. Następnie można było przeczytać *Przyśpiew, Wiatrak, Żołnierza, Dziewczynę i Pszczoły (Прпнев, Ветряк, Солдат, Дева і Пчелы)* w wersji Natalii Astafjewej³⁰.

W 2004 r. Gennadij Zeldowicz wydał w Toruniu 72 swoje przekłady w tomiku *Zielony dzban / Зеленый жбан*³¹, zachwycającym wirtuozerią formalną i obfitu-

²⁴ B. Leśmian, *Poezje zebrane*, oprac. A. Madyda, Toruń, Algo, 2000, s. 165.

²⁵ Б. Лесьмян, *Стихи*, Москва, Художественная литература, 1971, s. 57. Przekład filologiczny (M.K.): „Там, где до łąki подобна jest leśna polana, / W chwiejnych głębiach kostrzewy pachnącej korzennie, / Śpi wędrowca niepotrzebne martwe ciało. / Cały świat obszedł od krańca do krańca”.

²⁶ „Польша” 1962, nr 3, s. 40–41.

²⁷ „Ровесник” 1968, nr 4. Сут за: Б. Лесьмян, *Безлюдная баллада...*, s. 746.

²⁸ *Волибный лес. Стихи зарубежных поэтов в переводе Вильгельма Левика*, Москва, Прогресс, 1974, s. 257.

²⁹ *Мастера поэтического перевода – XX век*, С-Петербург, Алетея, 1997, s. 580–582.

³⁰ *Польские поэты XX века. Антология*, t. 1, red. Н. Астафьева, В. Британишский, С-Петербург, Алетея, 2000, s. 62–68.

³¹ Б. Лесьмян, *Zielony dzban / Зеленый жбан. Избранные стихи в польском оригинале и в русском переводе Геннадия Зельдовича*, Toruń, Wyd. UMK, 2004.

jącym w neologizmy. Tłumacz czerpie ze wszystkich zasobów ruszczyzny, by stworzyć efekty językowe równoważne „dziwności” idiomu Leśmiana, np. nie waha się zestawiać cerkiewnosłowianizmów z potoczizmami³². Nie bez racji Andrzej Bogusławski pisze w przedmowie z entuzjazmem, iż „nareszcie Leśmian doczekał się tego, że w należyty sposób, powiedziałbym nawet – w sposób po prostu doskonały, został kulturze rosyjskiej przyswojony” i nazywa te przekłady kongenialnymi³³. Przytoczmy fragment *Srebronia*:

To – niepoprawny Istnieniowiec!
Poeta! – Znawca mgły i wina.
Nadskakujący snom – manowiec,
Wieczności śpiewna krzątanina.

Он – завзятой Существовалец!
Поэт! – Знаток ночам и винам.
По снам угодливый сновалец,
С напевом вечно-егозиным.

(*Серебрь*)³⁴

W cytowanej strofie dostrzegamy zastosowanie w przekładzie neologizmów (od существовать – istnieć, сновать – snuć (się), егозить – wiercić się), manipulowanie łączliwością (‘znawca’ + celownik), spacjalizację abstraktów (‘po snach’), niestandardową frazeologię (‘służalczy *smujący się*’), grę językową (‘snujący się po snach’). Tłumacz, choć odstępuje od dosłowności, w przekonujący sposób posługuje się środkami językowymi analogicznymi do używanych przez autora.

Zeldowicz przedstawia teksty ważne, a wcześniej nietłumaczone, jak np. *Jadwiga*, *Srebroń*, *Fala*, *Ballada bezładna*, ale też proponuje lepsze od dawniejszych warianty np. *Trupięgów*. Odważył się również konkurować z B. Pasternakiem, z powodzeniem przekładając wiersz *Do siostry*. W jego wyborze wiersze narracyjne zdecydowanie przeważają nad liryczno-refleksyjnymi, a erotyki – szeroko tłumaczone przez poprzedników Zeldowicza – są tu niemal nieobecne.

Także Anatolij Gieleśkuł w ciągu kilku lat publikował na łamach czasopism nowe przekłady (w sumie 21 utworów)³⁵. W wydaniu książkowym swoich tłuma-

³² Tę strategię przeciwstawiania sobie rejestrów analizuję w: M. Kaźmierczak, *Kłopoty ze wzniosłością – Leśmian po rosyjsku i po angielsku*, w: *Między oryginałem a przekładem*, t. XIV, red. J. Brzozowski, M. Filipowicz-Rudek, Kraków, Księgarnia Akademicka, 2008, s. 103–117.

³³ A. Bogusławski, *Przedmowa* do: Б. Лесьмян, *Zielony dzban...*, s. 9.

³⁴ *Zielony dzban...*, s. 141 i 143 [podkr. moje – M.K.].

³⁵ Б. Лесьмян, *Кукла*, przeł. А. Гелескул, „Иностранная литература” 1999, nr 8. Б. Лесьмян, *Душа в небесах. Стихи*, przeł. i wstęp А. Гелескул, „Дружба Народов” 2005, nr 4. Б. Лесьмян, *Телом после я стал, а сперва была рана.* *Стихи*, przeł. i wstęp А. Гелескул, „Иностранная литература” 2006, nr 7.

czeń z różnych literatur zamieszcza 39 tekstów Leśmiana³⁶. Wiele z tych wersji cieszy się uznaniem, np. S. Pietrow uznał, że *Кыкля (Lalka)* należy do arcydzieł rosyjskiego przekładu poetyckiego³⁷.

Niezbyt mocno obecny w oficjalnym obiegu, zdobył sobie Leśmian popularność w rosyjskim Internecie. Blok przekładów zamieszcza na swojej autorskiej stronie Siergiej Szorgin³⁸. Portal vekperevoda.com („Wiek przekładu”) zamieszcza zarówno tłumaczenia dawne, nieprzedrukowywane i trudno dostępne (Jewgienija Wadimowa, Konstantina Olenina), jak i najnowsze – np. warianty Iriny Poliakowej-Sewostjanowej – laureatki II Międzynarodowego Konkursu site’u (2004 r.), w którym uczestnicy zmagali się właśnie z poezją Leśmiana³⁹. Także internauci tłumacze-amatorzy niejednokrotnie sięgają po twórczość autora *Dusiolka*. Rezultaty ich pracy, a nawet sam proces translacji – bowiem teksty są publikowane w konwencji „work in progress” – można śledzić na portalach stih.ru i poezia.ru. Ilość materiałów o Leśmianie zamieszczonych w rosyjskim Internecie pozwala wnioskować, że krąg jego miłośników jest niemały. Można to porównać do zjawiska odbioru na gruncie rodzimym, które J.M. Rymkiewicz nazywa fenomenem utajonej popularności Leśmiana⁴⁰.

W 2006 roku ukazał się obszerny tom *Безлюдная баллада или Слова для песни без слов*⁴¹ pod redakcją Andrieja Bazilewskiego. Gromadzi on tłumaczenia ok. 250 utworów poetyckich, ale także po raz pierwszy pokazuje Leśmiana jako pisarza wszechstronnego. Zawiera m.in. dramat poetycki *Skrzypek Opętany* (w przekładzie O. Abramowicz) – zaznajamia zatem czytelnika rosyjskiego z tą częścią dorobku Leśmiana, która nawet odbiorcom polskim nie była jeszcze znana, kiedy przygotowywano tom *Смухи*. Proza obejmuje nowy przekład *Jasia uzdrowionego*, jedną z *Legend tęsknoty* (tłumaczenia A. Bazilewskiego) i wznowienie *Przygód Sindbada Żeglarza* w tłumaczeniu Jurija Wronskiego (1992 r.). Dział „Szkice” zawiera 12 tekstów eseistycznych Leśmiana – ważne utwory teoretyczne, jak: *Z rozmyślań o poezji*, *U źródle rytmu*, ale także wspomnianą impresję o Tołstoju, zatytułowaną *Wielki Starzec*. Autorami przekładów są tu: Andriej Bazilewskij, Andriej Babanow, Wiktor Choriew, Leonid Malcew, L. Jermiłowa. Jako oprawę graficzną wykorzystano prace polskich malarzy – Eugeniusza Zaka, Stanisława Wyspiańskiego, Wojciecha Weissa, Edwarda Okunia.

³⁶ А. Гелескул, *Избранные переводы*, Москва, Терра-Книжный клуб, 2006, s. 107–133.

³⁷ Cyt. za: <http://www.vekperevoda.com/1930/geleskul.htm>. Redakcja strony nie przytacza źródła.

³⁸ www.ipiran.ru/~shorgin/lesmian.htm.

³⁹ www.vekperevoda.com/1950/poljakova.htm.

⁴⁰ J.M. Rymkiewicz, *Leśmian – encyklopedia...*, s. 300–301.

⁴¹ Б. Лесьмян, *Безлюдная баллада или Слова для песни без слов. Поэзия. Театр. Проза*, red. i wstęp А. Базилевский, РИПОЛ классик – Вахазар – WSH w Pultusku, Москва 2006.

Niestety, nie jest to jeszcze wydanie krytyczne – książka zawiera co prawda kalendarium życia poety i szczegółowe przypisy edytorskie (tytuły oryginałów, daty powstania, źródła przedruków tłumaczeń), ale krótki wstęp i postscriptum do kalendarium stanowią raczej wyraz zachwytu nad „uskrzydłym notariuszem” niż naukową refleksję, mimo że A. Bazilewskij zajmuje się twórczością Leśmiana także jako literaturoznawca.

Wracając do poezji, Bazilewskij przedrukowuje 161 wariantów wcześniej publikowanych, uwzględniając w zasadzie wszystkich wymienionych wyżej tłumaczy Leśmiana poza N. Astafjewą. Pozostałe teksty to nowe tłumaczenia, m.in. następujących autorów: Walerija Akopowa, A. Bazilewskiego, Aleksandra Golemby, Mariny Korieniewej, S. Pietrowa, Julii Pokrowskiej, Aleksieja Raszby, Stanisława Czumakowa, Władysława Riezwego, S. Szorgina.

Liczne przekłady powstały specjalnie na potrzeby tego wydania – częściowo ze względów prawnych – np. nie udało się wynegocjować praw do przedruku tłumaczeń Dawida Samojłowa⁴², a był on autorem rosyjskich wersji wierszy, bez których nie mógłby się obejść tak szeroko zakrojony wybór poezji Leśmiana. Stąd nowe przekłady m.in.: *Dusiolka*, *Schadzki spóźnionej*, czy *Dziś, w naszego spotkania rocznicę*... Innym impulsem dla nowych przekładów była chęć przyswojenia ruszczyźnie ważnych utworów dotąd nietłumaczonych. Np. po raz pierwszy ukazują się po rosyjsku *Pan Błyszczczyński*, *Śnigrobek*, *Spojrzyłość* (w wariantach S. Czumakowa: *Пан Сверкальский*, *Снигробик*, *Про-взрачность*) oraz całość poematu *Ląka* – w przekładzie S. Szorgina (do wcześniejszego wyboru wierszy L. Martynow przełożył tylko ostatnią część). Co ciekawe i cenne, redaktor nie tylko sumiennie informuje w komentarzach o istnieniu innych tłumaczeń, ale i wiele (78) z takich wariantów przedrukowuje. Tym samym odbiorca otrzymuje możliwość zapoznania się z seriami translatorskimi.

Sam dobór tekstów może jednak budzić kontrowersje. Niejednokrotnie tłumaczenia bardziej przeciętne znajdują się w części głównej, a bardziej nowatorskie i barwniejsze spychane są do przypisów. Z kolei spośród pięciu wariantów ballady *Dziewczyzna*, autor wyboru zamieszcza jedynie najsłabszy, J. Wadimowa z 1937 r., być może chcąc wprowadzić do tomu tłumacza jednego wiersza, ale to nie wyjaśnia braku innych wariantów.

Zaburzony zostaje też w pewien sposób odbiór tej twórczości – pierwszy dział zawiera wiersze rozproszone, ale że zatytułowany jest *Два белые крыла* – stwarza pozór wyboru z pierwszego autorskiego tomu. Co więcej, zamieszczono w nim rosyjskojęzyczne wiersze Leśmiana, nie oznaczając ich ani nie odgraniczając w żaden sposób (w rosyjskiej tradycji edytorskiej nazwiska tłumaczy widnieją nie pod poszczególnymi tekstami, a tylko w spisie treści). Sprawia to, że bez

⁴² *От составителя*, w: *Безлюдная баллада*..., s. 777.

odwołania się do komentarza na końcu tomu, niewtajemniczony czytelnik nie zda sobie sprawy z obecności oryginałów wśród przekładów.

Ponadto *Безлюдная баллада* wprowadza nowy na gruncie języka rosyjskiego tytuł ostatniego z Leśmianowskich tomów: zamiast *Лесное деяние*, jak w wydaniu z 1971 r. – *Лесное действо*, w zgodzie z tytułem poematu dramatycznego w przekładzie S. Szorgina. Byłoby to uzasadnione, gdyby poemat *Dziejba leśna* pozostał wśród utworów z tomiku, któremu nadał tytuł, tymczasem przeniesiono go do działu „Teatr”.

Autor wyboru wyraźnie przyznaje pierwszeństwo tłumaczeniom A. Gieleskuła, o czym świadczy także eksponowanie w tytule tomu dwóch wierszy zamieszczonych tu właśnie w jego przekładach. Pojawia się również wiele wariantów autorstwa S. Pietrowa. Tom pozwala zaistnieć w Rosji także przekładom Zeldowicza, których jest tu 31, w tym dwa niepublikowane wcześniej. Ponieważ jednak nakład wynosi tylko 1500 egzemplarzy, książka nie może wypromować ani poety, ani jego tłumaczy, a raczej spełnia (lub nie) oczekiwania czytelników znających już Leśmiana skądinąd.

Warto zauważyć, że spośród rosyjskich przekładów Leśmiana status tekstu kanonicznego w kulturze docelowej zdobył sobie Pasternakowski wariant wiersza *Do siostry*. Niestety, jest on nie tyle kanonicznym dla Rosjan tekstem Leśmiana, co kanonicznym przykładem niezrównanego tłumaczenia poetyckiego. Rezultatem uznania go za niedościgniony przekład wolny stał się brak rzetelnej analizy dwutekstu. Magii nazwiska wybitnego poety rosyjskiego ulegli także polscy badacze, podsumowujący rozbieżności w stosunku do oryginału stwierdzeniem, że dziełu Pasternaka należy przyznać autonomię samoistnego utworu. Mieczysław Jastrun powołuje się właśnie na Pasternakowską wersję *Cecmpe* jako dowód tego, że Leśmian w zasadzie jest nieprzekładalny, skoro nawet w przekładzie tak znakomitego poety przepada groza, jaką nacechowany jest oryginał⁴³. Seweryn Pollak dochodzi do wniosku, że mamy do czynienia nie z tłumaczeniem, a z parafrazą, a może wręcz samoistnym wierszem Pasternaka⁴⁴. Jedynie Zygmunt Saloni, i to w trybie warunkowym, zaznacza, iż „możemy [my, Polacy], co prawda, być zdania, że przekład Pasternaka jest zubożony, a zwłaszcza odintelektualizowany”. Jednak – i to wbrew wynikom własnej analizy – obwarowuje to licznymi pochwałami, bowiem „jako wiersz rosyjski jest to na pewno utworów bardzo cenny” i sugeruje, że Polacy mogą być dumni, iż zainspirował go właśnie wiersz Leśmiana, który Pasternak „przeżył i dał temu przeżyciu naprawdę piękny i przekonujący wyraz”⁴⁵.

⁴³ M. Jastrun, *O przekładzie jako o sztuce słowa*, w: *Przekład artystyczny. O sztuce tłumaczenia. Księga druga*, red. S. Pollak, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975, s. 129.

⁴⁴ S. Pollak, *Granice swobód*, w: *Przekład artystyczny...*, s. 273–277.

⁴⁵ Z. Saloni, *Wiersz Bolesława Leśmiana „Do siostry”*. *Oryginał a tłumaczenie rosyjskie Borysa Pasternaka*, w: *Europejskie związki literatury polskiej*, red. J.Z. Jakubowski, J. Kulczycka-Saloni, Z. Libera, Warszawa, Wyd. Naukowe PWN, 1969, s. 432.

O popularności tłumaczenia Pasternaka świadczą jego nieustanne przedruki – m.in. weszło ono do antologii *Польская муза и русские поэты*⁴⁶ jako jedyny wiersz reprezentujący twórczość i osobę Leśmiana. W roku 2007 czytano Pasternakowskiego Leśmiana na obchodach Międzynarodowego Dnia Tłumacza w moskiewskim klubie „Bilingwa”⁴⁷.

Jeśli chodzi o recepcję poszczególnych wydań Leśmiana, to właściwie należałoby ją uznać za zerową, gdyby wnioskować na podstawie publikacji. Ukazanie się tomu *Стухи* w 1971 r. nie wywołało reakcji w rosyjskiej prasie literackiej czy literaturoznawczej. Jedyne recenzje pojawiły się w prasie polskiej. W krótkim omówieniu na łamach „Poezji” Andrzej Drawicz⁴⁸ wyraża umiarkowane zadowolenie z tłumaczeń, dostrzegając w wersjach rosyjskich tendencję do konkretyzacji Leśmianowskich obrazów kosztem takich walorów materii wiersza, jak giętkość i oryginalność. Stwierdza także, że w momencie wydania tomik cieszył się dużym popytem. Tymczasem recenzent „Twórczości”⁴⁹ przeczytał tomik chyba niezbyt uważnie – żałuje, że nie zamieszczono niektórych, jego zdaniem kluczowych, utworów, zniekształca nazwiska redaktora i tłumaczy, by wreszcie dojść do wniosku, że ocenę przekładów należy pozostawić rosyjskim polonistom. Niestety, rosyjscy badacze nie poświęcili uwagi publikacji, a zwłaszcza zagadnieniom przekładowym. Rekomendując tomik, W. Koroliuk pisze niemal wyłącznie o jego oprawie graficznej i związkach między obrazowaniem grafik Aliny Golachowskiej a treścią wierszy Leśmiana⁵⁰. Natomiast recenzowane były w ZSRR kolejne polskie prace krytyczne o autorze *Łąki*⁵¹.

W latach 60. i 70. twórczość Leśmiana propagowała Natalia Bogomołowa, nie tylko jako redaktor tomu *Стухи*, ale również jako autorka poświęconego Leśmianowi rozdziału w podręczniku historii literatury polskiej⁵² i recenzji książki Jacka Trznadla o Leśmianie⁵³. Warto podkreślić, że jej artykuł *Баллада Болеслава Лесьмяна »Свидрига и Мидрига« и перевод Сергея Городецкого*⁵⁴ to jedy-

⁴⁶ *Польская муза и русские поэты*, Москва, Прогресс-Плеяда, 2004, s. 149–150.

⁴⁷ *Переводчики собираются в "Билингле"*, na: GiF.Ru Информагентство КУЛЬТУРА www.gif.ru/themes/society/perevodchiki.

⁴⁸ A. Drawicz, *Rosyjski Leśmian*, „Poezja” 1972, nr 6, s. 104.

⁴⁹ zb, *Leśmian po rosyjsku*, „Twórczość” 1972, nr 2, s. 163–164.

⁵⁰ В.Д. Королук, *Поэзия Болеслава Лесьмяна в графике А. Е. Голяховской*, „Советское славяноведение” 1970, nr 3, s. 78–82.

⁵¹ Zob. pr.: A. Липатов, „Современная художественная литература за рубежом” 1973, nr 3, s. 110–113.

⁵² Н. Богомолова, *Болеслав Лесьмян*, w: *История польской литературы*, Москва, Наука, 1969, t. 2, s. 240–250.

⁵³ „Современная художественная литература за рубежом” 1964, nr 8, s. 68–70; „Советское славяноведение” 1966, nr 6, s. 90–91.

⁵⁴ *Польско-русские литературные связи*, Москва, Наука М, 1970, s. 159–171.

na rosyjska analiza przekładoznawcza poświęcona polskiemu poecie. W tym samym okresie Ludmiła Rowniakowa analizowała rosyjskojęzyczną twórczość Leśmiana⁵⁵.

W latach 90. różne aspekty biografii i twórczości poety badają: Wołodimir Wasylenko w artykułach *Новые данные о жизни и творчестве Болеслава Лесьмяна* i *Мотив куклы в поэзии Лесьмяна*⁵⁶ oraz Andriej Bazilewskij w analizie dramatu mimicznego *Скрывек опетаны*⁵⁷.

Niewiele uwagi poświęcano zagadnieniom przekładu, zarówno jeśli chodzi o krytykę tłumaczenia, jak i rozważania teoretyczne. S. Kułakowski odnotowuje liczne neologizmy i współbrzmienia melodyczne w poezji Leśmiana, ale przykłady, które przytacza – „тополить, сараить”⁵⁸ – nie pochodzą z zamieszczonych obok wersji Choromańskiego, lecz stanowią przykład na poziomie morfemów (z wiersza *Stodola*). Ten fakt, wskazujący na wybieranie do tłumaczenia utworów przedstawiających jak najmniejsze trudności językowe – a tym samym mniej reprezentatywnych dla dzieła poety – pozostawiono bez komentarza. B. Stachiejew w nocie poprzedzającej kilka wierszy w antologii *Польская поэзия* (wszystkie weszły potem do tomu *Стухи*) wysoko ocenia „bogaty i barwny język [...], obfitujący w innowacje słowotwórcze” („изобилующий словотворческими находками”)⁵⁹, ale nie komentuje implikacji, jakie te cechy idiolektu pisarza mają dla przekładu. A. Gieleksuł we wstępie do tomu *Стухи* ogranicza się do stwierdzenia, że „przekład neologizmów zazwyczaj jest niepełnowartościowy” („неполноценен”)⁶⁰.

Dokładniejszych analiz dokonywali tylko polscy literaturoznawcy i badacze – przywoływany już Zygmunt Saloni, Elżbieta Smyczyńska⁶¹, Anna Bednarczyk⁶², Wojciech Chlebda⁶³.

⁵⁵ Л. Ровнякова, *Русские стихи Б. Лесьмяна (К проблеме русско-польского билингвизма)*, w: *Многоязычие и литературное творчество*, red. М. П. Алексеев, Ленинград, Наука, 1981, s. 290–315.

⁵⁶ [W odpowiednio:] „Советское славяноведение” 1989, nr 1, s. 43–54; *Studia Letteraria Polono-Slavica*, t. 1, Warszawa 1993. W. Wasylenko jest także autorem rozprawy w języku ukraińskim *Поетичний світ Болеслава Лесьмяна*, Київ, Наукова думка, 1990.

⁵⁷ А. Базилевский, *Мимическая сказка Болеслава Лесьмяна «Неистовый Скрипач» в контексте русского символизма*, w: *Национальные и международные аспекты искусства польской сессии*, Москва, Польский культурный центр в Москве, 2003.

⁵⁸ *Современные польские поэты в очерках Сергея Кулаковского и переводах Михаила Хороманского...*, s. 148.

⁵⁹ Б. Стахеев, *Болеслав Лесьмян*, w: *Польская поэзия*, Москва, Художественная литература 1963, t. 2, s. 146.

⁶⁰ А. Гелексул, *Болеслав Лесьмян*, w: Б. Лесьмян, *Стухи...*, s. 17.

⁶¹ E. Smyczyńska, *Wczesne tłumaczenia wierszy Bolesława Leśmiana na język rosyjski*, „Slavia Orientalis” 1983, nr 1–2, s. 85–98.

⁶² A. Bednarczyk, *Wybory translatorskie*, Łódź, Wyd. UŁ 1999, s. 162–173; A. Bednarczyk, *Имя собственное – заглавие – вопросы перевода*, w: *Имя текста/Имя в тексте*, red. Н. И. Ищук-Фадеева, Тверь, Линия Принт 2004, s. 23–30; A. Bednarczyk, *Problem dobrego tłumaczenia a dydaktyka przekładu (B. Leśmian w przekładzie G. Zeldowicza)*, w: *Z problemów przekładu i sto-*

Z przedstawionego przeze mnie zarysu wynika, że twórczość Leśmiana została w wysokim stopniu przyswojona językowi rosyjskiemu, jest jednak mało zbadana. Nie została też przyswojona rosyjskiej kulturze w tym sensie, że nie uzyskała znaczniejszej siły oddziaływania. Leśmian pozostaje twórcą mało znanym Rosjanom, poetą dla wtajemniczonych. Nawiązując do znanej karykatury Edwarda Głowackiego *Bolesław Leśmian jako akademik*, można powiedzieć, że w Rosji fotel wielkiego poety jest dla Leśmiana wciąż za duży.

Dr Marta Kaźmierczak, Anglistka, rusycystka. Absolwentka Uniwersytetu Łódzkiego. Jej rozprawa doktorska jest poświęcona rosyjskim i angielskim przekładom poezji Bolesława Leśmiana. Autorka prac z zakresu przekładoznawstwa i recepcji.

LEŚMIAN IN RUSSIAN: AN OUTLINE OF RECEPTION

The study addresses several issues connected with Bolesław Leśmian's reception in Russia. Firstly, the poet's connections with Russia and its culture, esp. with the Russian symbolism, are discussed. Mostly, though, the article is devoted to the translational issues. It enumerates the translations: the early individual ones, the three monographic volumes (1971, 2004, 2006), up to workshop translations available on the Internet. The author of the article describes the content of the major publications and comments on the quality of translations and on their reception in both Polish and Russian press. She also mentions studies in Russian devoted to Leśmian's works. Finally, she summarizes the translators' scant self-commentaries as well as the critical and theoretic reflection on the translations discussed.

sunków międzyjęzykowych, t. 3, red. M. Piotrowska, T. Szcherbowski, Kraków, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006, s. 86–95; A. Bednarczyk, *Przekład – komunikat. Praktyka przekładu na tle współczesnych koncepcji translologicznych*, w: *Przekład jako komunikat*, red. P. Fast, Katowice–Warszawa–Częstochowa, Śląsk – Wyd. WSL, 2006, s. 7–18.

⁶³ W. Chlebda, *Neologizmy i neosemantyzmy B. Leśmiana w rosyjskich przekładach jego utworów. Założenia metodologiczne*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, XXIII Filologia Rosyjska, Opole 1983, s. 149–159.